

פרד"ס לשולחן שבת

אוצרות גזוים מגאונותם וחדיפותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוטט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

גליון 664 שנה י"ג - כל הזכויות שמורות ©

שב"ק פרשת בראשית תשפ"ז

אימתי יוכל הקב"ה לקרוא שמו על הלילה

ויקרא אלוקים לאור יום ולחושך קרא לילה (א ה) במדרש
ילקוט (רמז ה') מבואר שאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה לכן לא נאמר אצל החושך "ולחושך קרא אלוקים לילה" כמו שנאמר גבי היום "ויקרא אלוקים לאור יום" אלא נאמר רק "ולחושך קרא לילה" בלי שם ה'.

ובזה נראה לפרש דברי הפייטן בפיט הנאמר בהגדה של פסח "קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה רם הודע כי לך יום אף לך לילה", שהנה בישעיהו נאמר "והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה שבעתיים כאור שבעת הימים" (ל-כו) והיינו שלעתיד לבא אור הלבנה יהיה כאור החמה ואור החמה יאיר פי שבע מאור החמה היום, וא"כ שהלבנה תאיר כחמה הרי שבאותה העת לא יחשב החושך רעה דיהיה כאור של החמה ויוכל הקב"ה לקרוא שמו אף על הלילה כי יהיה מואר.

וזו כוונת הפייטן שקרב יום שאינו מאיר כיום אלא יאיר שבעתיים וכן אינו לילה ר"ל שהלילה בו לא יחשב כלילה של הזמן הזה כי יהיה מואר כחמה וממילא יוכל הקב"ה לקרוא שמו אף על הלילה ולכן באותו הזמן שמתקרב "רם הודע כי לך יום אף לך לילה ר"ל יוכל הקב"ה להודיע שמו הן על היום והן על הלילה. משאת המלך

הסיבה שהאדמה לא נענשה מיד

עין פרי (א יא) פרש"י שהקב"ה ציוה לאדמה שתוציא עצים שטעם העץ וטעם הפרי שווים והאדמה שינתה ולא הוציאה טעם העץ כטעם הפרי ולפיכך כשנתקלל האדם על עונו העניש הקב"ה אף את האדמה על עוונה.

ועי' בכלי יקר ובעוד מפרשים שהקשו מדוע המתין הקב"ה מלהעניש את האדמה עד שהעניש את האדם ולא העניש את האדמה מיד.

ויש לפרש ע"פ דברי רבינו חננאל בגמ' חגיגה (טו.) ע"ד הגמ' שם שהכו את מטטרון המלאך והקשה הרי המלאכים אינם בעלי בחירה ומה שייך בהם עונש ותיירץ שמצד עצמם לא שייך בהם עונש ומה שנענשו הוא רק כדי להודיע לאדם שיש עונש על החטאים עיי"ש.

ועפ"ז יש ליישב אף כאן שלאדמה מצד עצמה לא שייך עונש כיון שאין לה בחירה ורק ששייך להעניש כדי שילמד האדם שיש עונש וא"כ בזמן שהאדמה חטאה לא שייך אצלה עונש שהרי האדם הראשון עדיין לא נברא ולא חטא ולא היתה בו דעת ללמוד על שכן ועונש ולא היה להם יצה"ר אבל אחר שאכלו אדה"ר ואשתו מעץ הדעת ונעשית להם דעת לידע שכן ועונש ונכנס בהם יצה"ר כעת יש להעניש את האדמה על חטא כדי שהאדם ילמד מכך שיש עונש על חטאים ולכן רק עתה כשנענש האדם נפקדה האדמה.

משאת המלך

מדוע דוקא האדם נקרא בשם זה, וממה נבראו העופות

ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ (א כ)
בגמ' חולין (כו:) איתא שאל קונטריקון ההגמון את רבן גמליאל

שבפסוק זה משמע שהעוף נברא מהמים שהרי נאמר בו "ישרצו המים וכו' ועוף" ואילו אח"כ כתוב "ויצר ה' אלוקים מן האדמה כל חית השדה וכל עוף השמים" משמע שהעוף נוצר מן האדמה השיבו שנבראו מן הרקק שזו שלולית מים שעל האדמה ואח"כ אמר לתלמידיו שדחה אותו בקש והתשובה האמיתית היא שנבראו מהמים ומה שכתוב "ויצר אלוקים" אין הכונה שהכל נוצרו מן האדמה אלא הכי פירושו "ויצר אלוקים מן האדמה כל חית השדה כל" שהחיה נוצרה מן האדמה ואח"כ ממשיך קרא שאת כל חית השדה ואת כל עוף השמים הביא הקב"ה לפני אדה"ר שיקרא להם שמות.

ויש לתמוה דאדרבא התשובה שהשיב להגמון טובה יותר וכדמבואר בגמ' שם שחיה שנבראה מן האדמה צריך לשחוט בה ב' סימנים דגים שנבראו מן המים אי"צ בהם שחיטת סימנים כלל ועוף שנברא מן הרקק שזה גם אדמה וגם מים מספיק בו שחיטת סימן אחד ומדוע אמר ר"ג שאי"ז התירוף האמיתי, וביותר קשה שהתירוף שאמר לתלמידיו יותר דחוק כי לפיו צריך לשבש המקרא.

וי"ל שמשמע אחר בהכרח לשבש את המקרא ואחר שממילא בהכרח לשבש את המקרא מסתבר להעמיד התירוף כנ"ל דאין סתירה בפסוקים דממילא בהכרח להעמיד הפסוק השני להכונה שהביאם לאדה"ר שיקרא להם שמות.

שהנה יש לתמוה מאחר והאדם נקרא אדם כי נוצר מן האדמה מדוע שאר בעלי חיים לא נקראו אדם שהרי אף הם יצאו מן האדמה, ויש ליישב ע"פ מאי דאיתא במדרש רבה (פר' י"ג סי"ג) אמר רשב"ג ד' שמות יש לארץ כנגד ד' תקופות ארץ תבל אדמה ארקא, ארץ כנגד תקופת ניסן שמריצה פירות, תבל בתקופת תמוז שמתבלת פירות, אדמה בתקופת תשרי שעושין בולין בולין של אדמה, ארקא בתקופת טבת שמוריקות פירותיה, והנה דעת ר"א שבתשרי נברא העולם והיינו בריאת האדם כל' שהבריאה החלה בכ"ה אלול והיום השישי היה א' תשרי שבו נברא העולם נמצא שעד יום ו' היתה הבריאה בתקופת תמוז שנקראת הארץ תבל ומיום ו' היתה תקופת תשרי שנקראת אדמה ומעתה דוקא לאדם ראוי לקרות כך ע"ש האדמה כי נוצר בעת שנקראה אדמה משא"כ שאר בריות נבראו קודם בעת שלא היתה קרויה אדמה לכן לא נקראו אדם.

ואל תתמה מדוע על מה שנברא קודם יום ו' כל' הפירות כתוב "ותוצא הארץ" ולא כתוב ותוצא תבל שהרי היה זה בתקופה שראויה להיקרא תבל ד"ל ששם תבל הוא ע"ש שמתבלת הפירות ושם ארץ הוא על שם שמוציאה אותם ובעת הבריאה נבראו הפירות מוכנים וגמורים וא"כ יותר שייך בהם שם ארץ.

והנה ביום השישי נבראו האדם וחית השדה ואילו העופות נבראו ביום החמישי וא"כ באדם ובחיות שייך לשון אדמה ובעופות לא שייך וא"כ קשה כיצד בפסוק כתוב "ויצר אלוקים מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים" דהניחא ביחס לחית השדה שייך לשון אדמה שנבראו בתשרי אך אצל עופות אין שייך לשון אדמה, ולכן מן ההכרח לומר שצריך לסרס הפסוק ולומר שמש"כ מן האדמה קאי רק על החיות ומש"כ עופות היינו רק שהביאם לאדה"ר שיקרא להם שמות ומאחר ומוכרחים לפרש כך המקרא שפיר העדיף רבן גמליאל לפרש כך הפסוק.

עד כאן דברי אדוני אבי ואני הצעיר אמלא דבריו, שהנה יש להקשות הקושיא הנוכרת לעיל שהרי החיות נבראו ביום שישי כמו האדם ומדוע א"כ לא נקראו אדם כמו האדם שדוקא ביחס

לעופות י"ל שלא נקראו אדם כי נבראו בתקופת תמוז, וי"ל שרש"י (בפס' י"ד ופס' כד) כתב שכל הבריאה נבראה ביום הראשון ובשאר הימים רק הוציאים הקב"ה לפועל ולפי"ז החיות נבראו ביום הראשון ויצאו ביום השישי א"כ אין לקרותם אדם כי תחילת בריאתם היתה בתקופת תמוז ורק שנאמר בהם ותוצא האדמה כי בפועל יצאו בעת שנקראת אדמה משא"כ האדם תחילת בריאתו ביום השישי א"כ כולו נוצר כשנקראת אדמה לכן נקרא שמו אדם.

יעלת חן (בשם)
אביו ובשם עצמו

מדוע בתורתו של רבי מאיר כתוב "טוב מות" וכתוב "כותנות אור"

וירא אלוקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד (א לא) במדרש רבה איתא בתורתו של רבי מאיר כתוב והנה טוב מות ויל"ע מדוע דוקא בתורתו של ר"מ כתוב כך.

ונראה בזה ובהקדם, המדרש מפרש (שם) מדוע נחשב המות טוב דכתיב כי לא יראני האדם וחי דוקא בחייו אינו רואה אבל במותו רואה את השכינה הרי שזו טובה.

והנה בגמ' יבמות (מט) מסופר שמנשה בהורגו את ישעיהו אמר לו שחיבי מיתה על שחלק על משה רבינו שמשה אמר כי לא יראני האדם וחי וישעיהו אמר ואראה את ה' וגו' ואמר ישעיהו שיש לו תשובה אלא שיודע שמנשה לא יקבלה ויהרגו ויחשב למנשה מזיד לכן לא אמרה כך שיחשב למנשה שוגג, ובתוס' כתבו שתשובת ישעיהו היתה שאף אצל משה מצינו "ויראו את אלוקי ישראל", אלא שיש להקשות על תשובה זו ע"פ המדרש הנ"ל דאי"ז תשובה דהתם י"ל שראו אך מתו דבמיתה שייך לראות ומשה אמר שלא שייך לראות ולהישאר חי ואדרבא רש"י שם פי' עה"פ "ואל אצילי בני וגו'" שנדב ואביהוא והזקנים התחייבו מיתה על שראו השכינה ורק שהמתין הקב"ה מלהורגם בעת מתן תורה ואח"כ מתו מוכח שא"א לראות ולהישאר חי ואין תשובת ישעיהו תשובה.

אך יש לדחות שאכן אפשר לראות בלי למות ומה שהם מתו הוא מטעם אחר כמתואר בפסוק "ויחזו את האלוקים ויאכלו וישתו" שהיו מסתכלים בו בלב גס תוך כדי אכילה ושתיה ולא מתו על עצם הראיה אלא שא"כ קשה מדוע אמר משה כי לא יראני האדם וחי וי"ל כדברי הגמ' שדוקא באספקלריה מאירה א"א לראות ולהישאר חי אבל בשאינה מאירה אפשר וזה שאמר ישעיהו שראה את ה' ומה שנו"א וזקנים מתו הוא כי הסתכלו בלב גס.

ברם רש"י ואונקלוס פירשו לא כך שפירשו שנדב ואביהו וזקנים לא אכלו ושתו אלא שמתוך שראו את השכינה שמחו כאילו אכלו ושתו וא"כ ליכא למימר שמתו כי ראו והיה ליבם גס ובהכרח שראו ומתו כי לא יראני האדם וחי ורק במיתה אפשר לראות ושוב אין לישעיהו תשובה למנשה, אלא שקשה מנין להעמיד דברי הפסוק ויאכלו וישתו שלא כפשוטו שאכלו ושתו ממש שהרי לפי פשוטו הכונה שאכלו ושתו ומתו מתוך שהיה ליבם גס.

וי"ל שהוכרחו לומר שאי"ז כפשוטו דבמדרש רבה פר' צו איכא שהקרבנות שהקריבו בני"י באותה עת היו עולות ומש"כ שלמים הכונה שהוקטרו לפני ה' שלמים כדין עולה שעולה כולה כליל בלי הפשט וניתוח וא"כ הרי שא"א לומר שאכלו ושתו שהרי לא היה להם מה לאכול כי כל הבשר עלה כליל לכן בהכרח הכונה שהיתה להם שמחה כאילו אכלו ושתו.

עוד איתא במדרש רבה (כאן) בהא דכתיב ויעש אלוקים לאדם כתנות עור שבתורתו של ר"מ כתיב כותנות אור ופירשו המפרשים שר"מ הוכרח לכן כי התקשה מנין היה להם עורות הרי עדיין לא הותר לאדם להמית בהמה ואין לומר שלקח עור מבהמה שמתה מאליה כי עד עת שאכלו מעץ הדעת לא היתה מיתה בעולם אף לא אצל הבהמות ומה"ט נקט שהכונה כותנות

אור שהיו או מאור ממש או שהאירו למרחוק, ויש להקשות דילמא היה זה מעור ממש והיה מעור השור שהקריב אדם הראשון, אך לפמשנ"ת י"ל שכשם שקודם מתן תורה היו הקרבנות של ישראל עולות דב"נ יכול להקריב רק עולות כך אדה"ר יכל להקריב רק עולה וא"כ השור שהקריב היה עולה ובעולה הכל כליל אף העור ולא יתכן לומר שמהשור היה לאדה"ר עור ובהכרח היה זה כותנות אור.

ואחר הקדמות אלו נבוא אל המכוון, דוקא בתורתו של ר"מ כתיב "טוב מות" כשיטתו שכתוב "כותנות אור" והכי פירושו, לא היה לאדה"ר עור כי הקרבן היה עולה וא"כ אף אצל נדב ואביהו לא יתכן לפרש שאכלו כפשוטו כי הקרבן היה עולה ומש"כ שאכלו ושתו היינו שהיתה להם שמחה מראיית פני ה' כאילו אכלו ושתו וא"כ בהכרח מה שמתו הוא משום ש"לא יראני האדם וחי" ולא משום שהיה גס ליבם וא"כ שהרואה פני ה' לא ישרא חי הרי שיש מעלה במוות שאז אפשר לראות פני ה'.

משא"כ לא אליבא דר"מ י"ל דהיו כותנות עור מהשור שהקריב אדה"ר שהיה שלמים וא"כ אף בני"י הקריבו שלמים והיה להם בשר ואכלו כפשוטו ומתו כי היה לבם גס בשכינה ולא משום עצם הראיה דאפשר לראות ולהישאר חי וא"כ אין מעלה במיתה. יעלת חן (בשם אביו)

תרגום המילה עזר

לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (ב יח) את המילה "עזר" תירגם האונקלוס "סמך", וכן תירגם להלן פס' ב' עה"פ ולאדם לא מצא עזר כנגדו.

ואולם בכל מקום שכתוב עזר תירגם "סעד", כגון בפר' ויחי "מא-ל אביך ויעזורך" (מט-כה) תיגרם בסעדך, וכן בפר' יתרו (יח-ד) ובפר' וזאת הברכה בג' מקומות (לג-ז, לג-כו, לג-סט), וצריך טעם לחילוק.

ונראה שבכל מקום עזר היינו עזרה וסיוע בפועל ולכן תמיד מתרגם "סעד" מלשון עזרה בפועל, אבל כשאמר הקב"ה אצל אדה"ר אעשה לו עזר כנגדו לא שייך לפרש הכונה שתהיה לו לעזרה וסעד שהרי אדה"ר קודם החטא היה יושב בגן עדן ומלאכי השרת צולין לו בשר ומסננין לו יין כדאיתא בסנהדרין (נט): לכן תירגם האונקלוס שתהיה לו לסמך.

אבני שהם (שחור)

היכן פתח הנחש בהסתה

ויאמר אל האשה אף כי אמר אלוקים לא תאכלו מכל עץ הגן (ג א) במדרש רבה (פר' י"ט ס"ב) איתא ד' פתחו באף ואחד מהם הוא הנחש שפתח דבריו ואמר "אף כי אמר אלוקים".

והיינו שפתח ההסתה בלשון ב"אף" וקשה הרי כשאמר "אף וגו'" עדיין לא היו אלו דברי הסתה שתחילת הסתתו היתה אח"כ כשאמר "כי יודע אלוקים כי ביום אכולכם ממנו ונפקחו עיניכם (ג-ה) הרי שפתח הסתתו ב"כי" ולא ב"אף".

ויש לפרש שכבר באומרו "אף כי אמר אלוקים וגו'" נחשב דברי הסתה שהנה בציווי שציווה הקב"ה נאמר "ויצו ה' אלוקים על האדם לאמר מכל עץ הגן וגו'" (ב-טז) הרי שבציווי נזכר הן שם הוי"ה והן שם אלוקים והרי שם הוי"ה הוא מידת הרחמים ושם אלוקים הוא מידת הדין ולפיכך מה שהזכיר הקב"ה בציווי הן שם הוי"ה וכן שם אלוקים עניינו להזהיר את האדם שהן מצד מדת הדין והן מצד מידת הרחמים נאסר עליהם לאכול.

וכאשר הנחש פיתה את החוה אמר לה "אף כי אמר אלוקים לא תאכלו מכל עץ הגן" השמיט מה שהקב"ה אמר שם הוי"ה והזכיר רק שם אלוקים וכיון בזה לומר שהקב"ה ציוה עליהם רק מצד מידת הדין שלא לאכול אבל מצד מידת הרחמים אם יאכלו לא יעשה להם דבר וא"כ שפיר שכבר כשאמר "אף" פתח בהסתה וכדברי המדרש.

מציוון מכלל יופי